

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

КАЛІНІЧЕНКО АЛЬОНА ІОЗІВНА

УДК 342.951

**СИСТЕМАТИЗАЦІЯ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА:
СУТНІСТЬ ТА ФОРМИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків - 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

- Науковий керівник** доктор юридичних наук, професор
Гаращук Володимир Миколайович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
в.о. завідувача кафедри адміністративного права,
член-кореспондент НАПрН України
- Офіційні опоненти:** доктор юридичних наук, професор
Комзюк Анатолій Трохимович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, декан факультету права,
економіки, психології та інформаційних технологій
навчально-наукового інституту заочного
та дистанційного навчання;
- кандидат юридичних наук, доцент
Прокопенко Віктор Валерійович,
Національний університет «Одеська юридична
академія», доцент кафедри морського
та митного права

Захист відбудеться «16» жовтня 2015 року о 13.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано «14» вересня 2015 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В.Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Однією з актуальних проблем, які стоять сьогодні перед українською державою, є проблема підвищення ефективності законодавства як важливої складової державної діяльності. Основне призначення права – регулювання суспільних відносин, тому без нормативно-правової бази належної якості побудувати правову державу і громадянське суспільство, здійснити економічну, адміністративну, судову реформи, забезпечити належний соціальний захист людини неможливо. У свою чергу, якість сучасного митного законодавства України є одним із вирішальних чинників ефективної реалізації зовнішньоекономічної політики держави, захисту її національних інтересів на міжнародних ринках, а також прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) України.

Узятий Україною курс на інтеграцію економіки до системи світогосподарських зв'язків потребує подальшого приведення національного митного законодавства до відповідності з міжнародними нормами, закріплення загальноприйнятих у міжнародній практиці стандартів.

Митне законодавство України знаходиться в процесі постійного вдосконалення, це зумовлено реформаційними процесами, які відбуваються в нашій державі. Самі ж реформи неможливі без оптимізації правотворчого процесу, в тому числі й у сфері митних правовідносин. Однак у ході цього процесу виникає чимало перешкод, зумовлених об'єктивними та суб'єктивними чинниками. У зв'язку із цим удосконалення правового регулювання митної справи, впорядкування митного законодавства, оптимізація митної політики в період зростання ролі митних органів у захисті економічних інтересів України потребують ґрунтовних наукових досліджень.

Одним із найефективніших способів удосконалення законодавства є його систематизація. Тому правовий аналіз сутності, форм, принципів систематизації митного законодавства, шляхів його оптимізації нині набуває особливої актуальності.

Незважаючи на те, що проблема систематизації митного законодавства в правовій науці неодноразово порушувалася, вона залишається недостатньо дослідженою. І хоча окремі аспекти цієї проблеми вже розроблялися, вони потребують доопрацювання. Як і раніше, необхідним є подальше вивчення питань інкорпорації та консолідації митного законодавства, оптимізації способів його кодифікації. Доречно переосмислити процедуру систематизації митного законодавства, структуру Митного кодексу України (МК України) та ін.

Викладене свідчить про актуальність обраної теми дисертаційної роботи, пояснює її структуру, зміст, вибір наукового, нормативно-правового та емпіричного матеріалу, який було використано під час написання.

Дослідження нами систематизації митного законодавства, її сутності та форм проводилося на основі нормативно-правової бази та наукових праць. Розгляд онтологічних аспектів систематизації законодавства, аналіз постулатів теорії права здійснено з урахуванням робіт С. С. Алексєєва, В. С. Журавського, О. В. Зайчука, Д. А. Керімова, В. С. Ковальського, В. С. Нерсесянца, Н. М. Оніщенко, В. Ф. Опришка, Є. В. Погорелова, О. В. Петришина, П. М. Рабіновича, М. М. Рассолова, О. Я. Рогача, Ю. О. Тихомирова та інших.

Теоретичним підґрунтям дослідження послужили праці таких українських і зарубіжних учених у галузі адміністративного, фінансового й митного права, як В. Б. Авер'янов, Д. М. Бахрах, Ю. П. Битяк, Б. М. Габричидзе, В. М. Гарашук, І. П. Голосніченко, Є. В. Додін, Ю. М. Дьомін, Ф. Л. Жорін, С. В. Ківалов, О. М. Козирін, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. В. Константий, Б. А. Кормич, М. П. Кучерявенко, А. В. Мазур, В. Я. Настюк, О. Ф. Ноздрачов, А. В. Омельченко, П. В. Пашко, С. М. Перепьолкін, Д. М. Приймаченко, В. В. Прокопенко, О. П. Рябченко, К. К. Сандровський, В. К. Шкарупа, М. Г. Шульга та ін.

Нормативну основу роботи склали Конституція України, міжнародні митні конвенції й міжнародні договори України, чинний МК України та його попередні редакції, закони й постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства фінансів України, Державної митної служби України, Державної фіскальної служби України та інших органів державної влади, що стосуються регулювання питань

переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, рішення Конституційного Суду України, проекти митних нормативно-правових актів. Також було використано узагальнені дані про вже реалізовані систематизаційні процедури в інших галузях і підгалузях права, публікації в періодичних виданнях, довідкова юридична література.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого відповідно до цільової комплексної програми «Конституційно-правові проблеми забезпечення верховенства права у функціонуванні механізму публічної влади в Україні» на 2011-2015 рр. (державна реєстрація № 0111U000966), а також відповідно до фундаментальної теми Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України «Концептуальні засади правового забезпечення інноваційної політики України в контексті європейської інтеграції» на 2010-2014 рр. (державна реєстрація № 0110U000882).

Тема роботи затверджена на засіданні вченої ради Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого 02.09.2010 р. (протокол № 1).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає в тому, щоб на основі досягнень юридичної науки, дослідження стану систематизації митного законодавства України через розкриття її сутності та форм сформулювати теоретичні висновки та практичні рекомендації щодо підвищення якості процесу систематизації як важливого напрямку вдосконалення митного законодавства України.

Відповідно до вказаної мети поставлено такі завдання дослідження:

- визначити поняття та характерні особливості митного законодавства України як предмета систематизації;
- охарактеризувати чинну систему національного митного законодавства, її недоліки та напрями вдосконалення;
- виокремити особливості систематизації митного законодавства України, узагальнити історичний досвід цієї діяльності та встановити її результати;
- установити найбільш ефективні форми систематизації митного законодавства України на сучасному етапі його розвитку;
- охарактеризувати сучасні тенденції реформування національного митного законодавства, в тому числі шляхи його адаптації до світових стандартів;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення процесу систематизації митного законодавства України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі систематизації митного законодавства України.

Предметом дослідження є сутність та форми систематизації митного законодавства України.

Методи дослідження. Вибір методів зумовлений поставленою метою, специфікою об'єкта, предмета та завдань дослідження. Системний підхід до їх застосування дав змогу провести комплексний аналіз онтологічних засад систематизації митного законодавства України, визначити шляхи вдосконалення її процедури. Методологічною основою послужив діалектичний метод пізнання соціальних явищ. У процесі дослідження використовувалися також загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: *логіко-семантичний та формально-логічний*, які застосовувалися при впорядкуванні наявного понятійного апарату щодо систематизації митного законодавства України, формулюванні низки основних понять, означених темою дисертації (розділ 1, 2); *спеціально-юридичний метод*, що застосовувався для характеристики митного законодавства як правового явища (підрозділ 1.1); *історичний метод*, за допомогою якого вивчався розвиток вітчизняного митного законодавства, процес його систематизації у формі кодифікації, адаптації національного митного законодавства до міжнародних та європейських норм і стандартів (підрозділи 1.1, 2.2, 3.1); *структурний метод і метод моделювання*, які були використані в ході дослідження сучасного стану правового забезпечення митних відносин, розроблення структури та орієнтовного змісту інкорпорованого збірника митного законодавства, проекту МК України

(підрозділи 1.2, 2.2); *дедуктивний метод*, який дозволив здійснити обґрунтований перехід від загальних понять «систематизація законодавства», «інкорпорація законодавства», «консолідація законодавства», «кодифікація законодавства» до конкретних понять «систематизація митного законодавства», «інкорпорація митного законодавства», «консолідація митного законодавства», «кодифікація митного законодавства» (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2); *метод системного аналізу*, який дав змогу комплексно розглянути три форми систематизації митного законодавства України – інкорпорацію, консолідацію, кодифікацію (розділ 2); *логічно-системний метод*, що сприяв пошуку напрямів удосконалення процесу систематизації та адаптації митного законодавства України до міжнародних та європейських норм і стандартів (підрозділи 3.2, 3.3).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація присвячена дослідженню теоретичних та процедурних аспектів систематизації митного законодавства і є однією з перших в Україні комплексних монографічних праць із цієї проблеми. Наукова новизна дисертаційної роботи відображена в таких основних положеннях, висновках і пропозиціях:

уперше:

– встановлено основні властивості кодифікації митного законодавства та кодифікованого митного акта;

– запропоновано найбільш ефективну форму проведення інкорпорації митного законодавства та обґрунтовано доцільність видання інкорпорованого збірника в електронному вигляді, розроблено структуру такого збірника;

– сформульовано нові визначення понять «систематизація митного законодавства», «інкорпорація митного законодавства», «консолідація митного законодавства», «кодифікація митного законодавства»;

– процес адаптації національного митного законодавства до міжнародних норм і стандартів запропоновано розглядати у двох напрямках: (1) відповідно до міжнародних митно-правових норм та (2) європейських і національних правил та стандартів;

– доведено необхідність науково-експертного забезпечення митного нормотворення, а саме – створення при Міністерстві юстиції України Комісії із систематизації митного законодавства;

удосконалено:

– концептуальні ознаки митного законодавства, критерії класифікації його характерних особливостей;

– уявлення щодо сутності та змісту систематизації митного законодавства України як комплексного цілеспрямованого процесу упорядкування нормативно-правових актів, що регулюють митну справу, та їх вдосконалення шляхом внутрішньої обробки з метою створення внутрішньо узгодженої системи митного законодавства;

набули подальшого розвитку:

– погляди щодо особливостей становлення митного законодавства незалежної України: виділено та досліджено етапи його розвитку, сучасний стан, основні недоліки, тенденції розвитку та вдосконалення;

– обґрунтування доречності внесення змін до МК України у зв'язку з адаптацією до світових та європейських стандартів;

– наукові пропозиції щодо поєднання всіх трьох форм систематизації національного митного законодавства, що забезпечить найкращий результат узгодження митно-правових приписів.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації є вагомим внеском у теорію адміністративного права і можуть бути використані в процесі вдосконалення правового регулювання митної діяльності шляхом проведення процедури систематизації митного законодавства. Положення дисертаційної роботи також можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень.

Результати роботи можуть бути використані:

1) у науково-дослідній роботі – для подальших наукових досліджень систематизації митного законодавства, її форм, способів та наслідків;

2) у сфері правотворчості – рекомендації, наведені в другому та третьому розділі роботи, можуть бути корисними для вдосконалення митного законодавства України, забезпечення ефективних механізмів його адаптації до світових стандартів;

3) у навчальному процесі – теоретичні аспекти дослідження будуть корисними при підготовці навчальних програм, відповідних курсів, написанні підручників та посібників із курсу «Адміністративне право» та «Митне право», у науково-дослідницькій роботі студентів, аспірантів, наукових працівників.

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана і обговорена на засіданнях кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Окремі положення дисертації доповідалися автором на науково-практичних конференціях: «Митна політика України в умовах інтеграції до світової спільноти» (м. Дніпропетровськ, 2006 р.), «Конституція України – основа побудови правової держави і громадянського суспільства» (м. Харків, 2006 р.), «Проблеми гармонізації вітчизняного законодавства із правом Європейського Союзу» (м. Харків, 2007 р.), «Митна політика та актуальні проблеми економічної та митної безпеки України на сучасному етапі» (м. Дніпропетровськ, 2007 р.), «Актуальні проблеми правового регулювання організації та здійснення митної діяльності» (м. Дніпропетровськ, 2009 р.), «Правове забезпечення становлення економіки інноваційного типу в Україні» (м. Харків, 2009 р.), «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та сьогодення» (м. Одеса, 2011 р.), «Роль і значення інтелектуальної власності в інноваційному розвитку економіки» (м. Київ, 2013 р.), «Актуальні напрями правового забезпечення інноваційної та інвестиційної політики в Україні» (м. Харків, 2014 р.).

Публікації. За темою дисертації здобувачем опубліковано 5 статей у наукових фахових виданнях з юридичних наук, у тому числі 1 – українському виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз, 1 – в електронному науковому фаховому виданні, та тези 9 доповідей на зазначених науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Відповідно до мети, завдань і предмета дослідження дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи становить 200 сторінок, із яких 174 – основний зміст. Список використаних джерел складається із 228 найменувань на 26 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертації, вказується її зв'язок із науковими планами, програмами, темами, визначається мета, основні завдання, об'єкт, предмет і використані методи дослідження, наукова новизна та практичне значення отриманих результатів, зазначається апробація результатів та публікації.

Розділ 1 «Теоретичні основи систематизації митного законодавства» присвячений аналізу проблем формування митного законодавства України, історичним етапам його розвитку та сучасному стану, а також загальним засадам систематизації митного законодавства. Розділ складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Сутність та етапи розвитку митного законодавства України» розглядаються питання юридичної природи і характерних ознак митного законодавства України як предмета систематизації.

Досліджуються наукові підходи до розуміння базового стосовно митного законодавства поняття «законодавство», сформульовані в галузях юридичних знань, зокрема таких як загальна теорія держави і права, конституційне та адміністративне право. Аналізується практика застосування терміна «законодавство», його тлумачення Конституційним Судом України. За результатами спостережень узагальнюється поняття митного законодавства як сукупності законів

України та виданих на їх основі підзаконних нормативно-правових актів, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, з питань здійснення митної справи.

Розглядається взаємозв'язок митного законодавства і митного права як елементів, що співвідносяться між собою як філософські категорії «форма» і «зміст». Окрему увагу приділено дослідженню етапів формування та розвитку митного законодавства незалежної України, подано порівняльну характеристику чинного МК України та його попередніх редакцій.

Підрозділ 1.2 «Сучасний стан митного законодавства України» містить дослідження структури митного законодавства України та його стану на сьогодні.

Установлено, що сучасний стан митного законодавства характеризується множинністю суб'єктів, які уповноважені видавати нормативно-правові акти, – це і Верховна рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України та інші центральні органи виконавчої влади. Саме тому в системі митного законодавства задіяні нормативні акти різної юридичної сили.

На підставі проведеного дослідження стверджується, що митне законодавство має ієрархічну будову. Таке структурування дає змогу визначити місце і роль кожного з елементів нормативного забезпечення митної справи в Україні, що набуває особливого значення в умовах регулювання митної справи нормативними актами, прийнятими вже ліквідованими на сьогодні державними органами.

Зроблено висновок, що українське митне законодавство включає численні нормативно-правові акти, кількість яких зростає і цим ускладнює практику їх застосування в ході регулюванні конкретних суспільних відносин. Саме тому все більшої актуальності набуває систематизація митного законодавства.

Підрозділ 1.3 «Систематизація митного законодавства: сутність і загальні засади» присвячено дослідженню загальних засад систематизації митного законодавства України.

Розглядаються наукові підходи до розуміння поняття «систематизація», її мети та принципів. Відзначається, що систематизація законодавства має бути спрямована на вдосконалення нормативного матеріалу в усіх галузях права, в тому числі й митного, та забезпечення його стабільності. Цей процес необхідно здійснювати безперервно, комплексно, поетапно і всебічно, щоб надати системі митного законодавства такого стану, який сприятиме кращому регулюванню суспільних відносин у царині митного права. Виокремлюється широкий спектр завдань, який допоможе розв'язати систематизація митного законодавства. У свою чергу, наявність різних форм систематизації дає можливість вибрати для упорядкування митного законодавства ті з них, за допомогою яких процедура систематизації буде проведена найбільш якісно.

Розділ 2 «Форми систематизації митного законодавства України» містить дослідження особливостей форм систематизації митного законодавства з огляду на необхідність установлення перспектив їх застосування.

У підрозділі 2.1 «Інкorporація та консолідація митного законодавства України» аналізуються окремі форми систематизації митного законодавства з метою подальшого його вдосконалення.

Зазначено, що проведення систематизації у формі інкорпорації є цілком обґрунтованим у зв'язку з необхідністю забезпечення заінтересованих осіб текстами законів та інших нормативних актів у їхній чинній редакції, тобто з усіма офіційними змінами. Відзначається доцільність періодичного використання цієї форми систематизації для підтримання митного законодавства в контрольному стані, забезпечення доступності і зручності його застосування, доведення до якомога ширшого кола адресатів достовірної інформації про чинні загальнообов'язкові правила митної поведінки.

Відзначається, що консолідація митного законодавства є формою систематизації, яка здійснюється нормотворчими державними органами, в процесі якої декілька нормативно-правових актів, що регулюють митну діяльність, без зміни їх змісту об'єднуються в новий нормативний митно-правовий акт. Консолідація митного законодавства має сприяти забезпеченню доступності інформації про митні правила, а також підвищенню зручності в поводженні з підзаконними

нормативно-правовими актами в галузі митної справи шляхом скорочення їх кількості за рахунок об'єднання. Це дозволить уникнути надмірної деталізації законодавства та скоротити кількість нормативно-правових актів у сфері регулювання митної діяльності.

Підрозділ 2.2 «Кодифікація митного законодавства України: особливості, історія та результати». Досліджуються наукові засади розуміння поняття кодифікації законодавства, на підставі цього робиться висновок, що це особлива форма систематизації законодавства з упорядкування законодавчого матеріалу шляхом його переробки, з усуненням повторів, суперечностей, прогалин тощо, а результатом кодифікації є вдосконалення як форми, так і змісту правового матеріалу, який унаслідок значних перетворень набуває ознак єдності й узгодженості. Аналізується взаємозв'язок з іншими формами систематизації – інкорпорацією та консолідацією.

Виділяються основні властивості митного кодифікованого акта: 1) висока юридична цілісність; 2) внутрішня і зовнішня узгодженість; 3) відносна стабільність; 4) логічна завершеність; 5) системність; 6) урегулювання широкого кола (або окремої сфери) митних відносин; 7) взаємозв'язок з іншими актами митного права, а враховуючи комплексний характер митного права, – з основними приписами конституційного, адміністративного, фінансового, господарського, трудового та інших галузей права. Окремо зазначено, що МК України 1991 р. з'явився на початку становлення галузі митного права та став її системоутвірним фактором.

На підставі проведеного аналізу внутрішньоструктурних змін МК України в усіх трьох редакціях висловлюються пропозиції, щоб при проведенні наступної кодифікації митного законодавства України або внесенні змін до чинного МК України здійснити групування розділів у рамках Загальної та Особливої частин.

Зазначено, що кодифікація митного законодавства не може бути суцільною. Необхідними є нормативно-правові акти, здатні оперативно реагувати на зміни й вирішувати невідкладні питання управління митною справою.

Розділ 3 «Перспективи розвитку національного митного законодавства» містить розгляд напрямів вдосконалення національного митного законодавства, зарубіжного досвіду як підстави для реформування останнього та його адаптації до світових стандартів. Розділ складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Адаптація митного законодавства України до світових стандартів» визначено основні напрями та правові засади адаптації митного законодавства України до світових стандартів у контексті європейської інтеграції.

Оскільки актуальним є питання участі України в загальносвітовій гармонізації законодавства у сфері зовнішньоекономічних відносин, у тому числі митного законодавства, шляхом приєднання до міжнародних митних конвенцій, імплементації їх норм у національне митне законодавство, значну увагу приділено таким конвенціям як основному джерелу міжнародного митного права. Досліджуються правові засади адаптації національного митного законодавства до законодавства Європейського Союзу (ЄС).

На підставі викладеного зроблено висновки, що з урахуванням руху України в напрямку зближення з ЄС найактуальнішим завданням сьогодення є найшвидша адаптація законодавства України до законодавства ЄС. Окремо наголошується на пріоритеті національних інтересів у процесі такої адаптації.

У підрозділі 3.2 «Зарубіжний досвід як підстава для реформування митного законодавства України» досліджується формування митного законодавства в інших країнах з огляду на належність країни до певного митного союзу.

На підставі проведеного аналізу митного законодавства ЄС зазначається, що митне регулювання в ЄС є дворівневим та складається із: (1) союзного митного права та (2) національних актів митного законодавства. Дано характеристику чинного Митного кодексу ЄС та його попередніх редакцій.

Досліджено реформування митного законодавства у Польщі, проведеного у зв'язку зі вступом до ЄС. Цей досвід має допомогти спланувати роботу з реформування митного законодавства України та передбачити наслідки його адаптації до стандартів ЄС.

Підрозділ 3.3 «Напрями вдосконалення процесу систематизації митного законодавства України». Обґрунтовано необхідність нормативного регулювання процесу систематизації законодавства, його планування та зв'язок з програмами законодавчих та інших суміжних робіт. Відзначено, що діяльність з удосконалення митно-правового регулювання в Україні повинна включати проведення на постійній основі й у системному порядку робіт зі збирання та аналізу відомостей про практику застосування митного законодавства України митними органами та суб'єктами ЗЕД; вчинені злочини й адміністративні правопорушення у сфері митного регулювання як на території України, так і в країнах-членах ЄС; розгляд і вирішення судами справ, пов'язаних із митними правовідносинами; практику застосування митного законодавства ЄС у країнах-членах ЄС; митне регулювання за кордоном.

Зроблено висновок, що головною метою нормотворчого процесу є прийняття якісного нормативно-правового акта. Результати правозастосування окреслять напрями подальших нормотворчих дій, спрямованих на усунення невідповідностей міжнародним митним стандартам, на коригування понятійного апарату, усунення внутрішніх суперечностей і міжгалузевих колізій, а також на вдосконалення правотворчої техніки й розвиток окремих митно-правових інститутів.

ВИСНОВКИ

У дисертації, яка виконана на основі аналізу чинного законодавства України та міжнародних митно-правових актів, наукових праць із митного, конституційного, адміністративного та інших галузей національного права України, з урахуванням світового досвіду з досліджуваної проблематики пропонуємо розв'язання наукового завдання, що полягає у визначенні поняття, предмета, генезису систематизації митного законодавства України, її форм та результатів, а також процедурних аспектів її проведення. Сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на розв'язання зазначеного завдання. Основні з них такі:

1. Систематизація митного законодавства – це комплексний цілеспрямований процес упорядкування нормативно-правових актів, що регулюють митну справу, та їх вдосконалення шляхом внутрішньої обробки з метою створення внутрішньо узгодженої системи митного законодавства. Цей процес має на меті надати системі митного законодавства такого стану, який сприятиме кращому розвитку суспільних відносин у царині митного права.

2. Предметом систематизації є митне законодавство, під яким розуміється сукупність законів України та виданих на їх основі підзаконних нормативно-правових актів, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, з питань здійснення митної справи. Митне законодавство є самостійною юридичною категорією, безпосередньо пов'язаною з митним правом. При здійсненні систематизації митного законодавства доцільно використовувати термін «законодавство» у широкому розумінні, тобто як комплекс митних нормативно-правових актів держави, прийнятих у межах повноважень її правотворчих органів, а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

3. До структури сучасного митного законодавства України належать: Конституція України; міжнародні договори України у сфері митної справи (міжнародні конвенції та двосторонні договори про співробітництво та взаємну допомогу); закони – кодифіковані (Митний та Податковий кодекси України) та некодифіковані (загальні та спеціальні); низка декретів Кабінету Міністрів України, виданих у порядку реалізації делегованих законодавчих повноважень, які мають силу закону. На підзаконному рівні – це постанови Правління Національного банку України, постанови уряду України; накази Міністерства фінансів України, Державної митної служби України, Міністерства доходів і зборів України та інших центральних органів виконавчої влади (Міністерства економічного розвитку і торгівлі, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства внутрішніх справ та ін.), у тому числі видані спільно з Міністерством фінансів України.

Чинна система національного митного законодавства характеризується множинністю суб'єктів, які уповноважені видавати нормативно-правові акти у сфері митного регулювання, – це

і Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України та інші центральні органи виконавчої влади.

Враховуючи стан вітчизняного митного законодавства та його негативні риси, такі як багаторівневність, множинність, складність та суперечливість, існує необхідність здійснити систематизацію.

4. Систематизація митного законодавства дає змогу розв'язати широкий спектр завдань: 1) подальше формування й розвиток митного законодавства; 2) поліпшення якості нормативних актів у царині митної справи шляхом усунення колізій та прогалин; 3) оновлення правового матеріалу через звільнення від застарілих та суперечливих норм; 4) удосконалення митного законодавства відповідно до міжнародних та європейських норм і стандартів у сфері митної справи; 5) упорядкування митно-правових актів за певними критеріями; 6) забезпечення користувачів повною, офіційною й достовірною правовою інформацією в доступній формі; 7) підвищення рівня юридичної культури населення; 8) забезпечення законності.

5. Класифікація форм систематизації нормативно-правових актів залежно від способу не має однозначної структури, правники виділяють різні форми систематизації та різну їх кількість. Специфікою впорядкування митного законодавства України є те, що в процесі його систематизації можуть використовуватися водночас усі її форми. Оптимальне поєднання всіх трьох форм систематизації з урахуванням їх особливостей забезпечить найкращий результат узгодження митно-правових приписів.

6. Інкорпорація митного законодавства – це самостійна форма систематизації нормативно-правових актів. Вона здійснюється компетентними державними органами, їх посадовими особами та іншими суб'єктами шляхом зовнішнього опрацювання та об'єднання нормативного матеріалу в збірники, в певному порядку без зміни їх змісту, її метою є забезпечення зручності пошуку та доступності нормативного матеріалу. Здійснення інкорпорації в електронному вигляді з постійним підтриманням нормативної бази, що становить її зміст, в актуальному стані є необхідною передумовою подальшого вдосконалення митного законодавства, тому що дає змогу оперативно доводити до адресатів новели митного законодавства, виявляти колізії та прогалини в правовому регулюванні, випадки дублювання нормативно-правових приписів та застарілі норми, оцінювати ефективність дії окремих інститутів митного законодавства.

7. Консолідація митного законодавства є формою систематизації, що здійснюється нормотворчими державними органами, в процесі якої декілька нормативно-правових актів, що регулюють митну діяльність, без зміни їх змісту об'єднуються в один зведений нормативний митно-правовий акт. Консолідація митного законодавства сприяє забезпеченню доступності інформації про митні правила, а також підвищенню зручності в поводженні з підзаконними нормативно-правовими актами в галузі митної справи шляхом скорочення їх кількості за рахунок об'єднання.

8. Установлено, що з усіх розглянутих форм систематизації чинного законодавства кодифікація є ключовою ланкою вдосконалення механізму правового регулювання в царині митного права.

Кодифікація митного законодавства України – це правотворча діяльність вищого законодавчого органу держави з переробки форми і змісту митного законодавства шляхом створення нового, зведеного, внутрішньо і зовнішньо узгодженого митного нормативно-правового акта.

Кодифікація сприяє посиленню стабільності законодавства, створенню чіткої системи нормативних актів, що базується на науковому фундаменті, формуванню в законодавстві великих нормативних блоків, а також забезпеченню оптимальної скоординованості чинних норм. Вона дозволяє вдосконалювати і зміст, і форму законодавства.

9. Основними властивостями кодифікованого митного акта є: 1) висока юридична цілісність; 2) внутрішня і зовнішня узгодженість; 3) відносна стабільність; 4) логічна завершеність; 5) системність; 6) урегулювання широкого кола (або окремої сфери) митних відносин; 7) взаємозв'язок з іншими актами митного права, а враховуючи комплексний характер

останнього, – з основними приписами конституційного, адміністративного, фінансового, господарського, трудового та інших галузей права.

10. На підставі правового аналізу кодифікованих актів різних видів (основ законодавства, кодексу, закону, статуту, положення, правил), обґрунтовано, що галузеву кодифікацію митного законодавства слід оформляти у вигляді кодексу, а спеціальну (інституційну) – у вигляді законів. При проведенні наступної кодифікації митного законодавства України або внесенні змін до чинного МК України доцільно здійснити групування розділів у рамках Загальної та Особливої частин.

11. Особливістю процесу кодифікації митного законодавства України є те, що перший МК України було прийнято не в процесі поступового розвитку нормативно-правового регулювання митної справи, накопичення відповідної нормативної бази та її кодифікації. Навпаки, кодекс з'явився на початку становлення галузі митного права та став її системотвірним чинником.

12. Гармонізація національного митного законодавства з відповідними міжнародно-правовими актами є запорукою його ефективності та створення належних умов для включення окремих суб'єктів підприємництва в міжнародні економічні відносини. Вивчення досвіду зарубіжних країн показує, що успіхи чи прораховки ринкових перетворень значною мірою залежать від виваженої митної політики та ефективної її реалізації національними органами. Однак пряме впровадження теоретичних розробок зарубіжних учених та досвіду інших країн без урахування специфіки економіки України, соціально-політичних особливостей держави, менталітету населення може призвести до економічної, політичної й соціальної кризи та збитків як для суб'єктів господарювання, так і громадян, і держави в цілому.

13. Вчасне ознайомлення з нововведеннями в праві ЄС і врахування особливостей їх форми та змісту під час планування конкретних заходів із проведення адаптації митного законодавства України чи перегляду вже існуючих планів повинно стати одним із головних завдань усіх органів державної влади України, що залучені до цього процесу. Наразі стратегічним орієнтиром для проведення системних соціально-економічних реформ в Україні, широкомасштабної адаптації законодавства України, у тому числі митного, до норм і правил ЄС є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

14. Діяльність з удосконалення митно-правового регулювання в Україні повинна включати постійне та системне проведення робіт, які передбачають збирання й аналіз різного роду відомостей зі сфери митної діяльності, зокрема наявну практику застосування митного законодавства України митними органами та суб'єктами ЗЕД; порушення митних правил; про судові справи, пов'язані з цим; застосування митного законодавства ЄС у країнах-членах ЄС; митне регулювання за кордоном.

15. З метою забезпечення оптимального проведення процедури систематизації митного законодавства України запропоновано створити при Міністерстві юстиції України Комісію із систематизації митного законодавства, яка повинна мати всеукраїнський характер. До складу цієї Комісії повинні входити як представники влади, так і спеціалісти (науковці та практики) з різних галузей знань, насамперед із митного права.

Успішна реалізація усіх форм систематизації митного законодавства багато в чому залежатиме від чіткої та злагодженої роботи представників усіх державних органів, юристів-науковців та практиків, від розуміння значущості цієї справи, оскільки систематизація митного законодавства України – це не тільки процес із упорядкування останнього, а й процес його розвитку та модернізації, що є головною умовою побудови правової держави.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Калініченко А. І. Теоретичні аспекти систематизації митного законодавства / А. І. Калініченко // Проблеми законності: акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2011. – Вип. 113. – С. 199–205.

2. Калініченко А. І. Сучасний стан Митного законодавства України / А. І. Калініченко // *Право та інновації : наук.-практ. журнал / редкол.: Ю. Є. Атаманова та ін. – Х. : Право, 2014. – № 4(8) – С. 187–196.*
3. Калініченко А. І. Шлях адаптації українського митного законодавства до світових стандартів / А. І. Калініченко // *Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 1. – С. 115–118 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lsej.org.ua/1_2015/30.pdf.*
4. Калініченко А. І. Інкорпорація українського митного законодавства / А. І. Калініченко // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – № 1. – Т. 2. – С. 202–207.*
5. Калініченко А. І. Теоретичні засади кодифікації митного законодавства України / А. І. Калініченко // *Право і суспільство : науковий журнал. – 2015. – № 4. – Т. 1. – С. 74–79.*
6. Калініченко А. І. Нормотворча діяльність митних органів / А. І. Калініченко // *Митна політика України в умовах інтеграції до світової спільноти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. курсантів, студентів та молод. науковців (м. Дніпропетровськ, 14 квіт. 2006 р.) – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2006. – С. 125–126.*
7. Калініченко А. І. Щодо розвитку митного законодавства України / А. І. Калініченко // *Конституція України – основа побудови правової держави і громадянського суспільства : тези доп. та наук. повідомлень учасників Всеукраїнської наук.-практ. конф. молод. учених та здобувачів (26-27 черв. 2006 р.) / за заг. ред. М. І. Панова. – Х. : Нац. юрид. академії України, 2006. – С. 86–88.*
8. Калініченко А. І. Щодо гармонізації митного законодавства України з Європейськими нормами / А. І. Калініченко // *Матеріали наук. семінарів та «круглих столів», проведених Нац. юрид. академією України ім. Ярослава Мудрого спільно з АПрН України в рамках Фестивалю науки 15-16 трав. 2007 р. / упоряд. А. П. Гетьман, О. В. Петришин. – Х. : Право. – 2007. – С. 159–160.*
9. Калініченко А. І. Митна політика як запорука економічної безпеки України / А. І. Калініченко // *Митна політика та актуальні проблеми економічної та митної безпеки України на сучасному етапі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 23 лист. 2007 р.) – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2008. – С. 167–170.*
10. Калініченко А. І. Загальна характеристика процесу систематизації митного законодавства / А. І. Калініченко // *Актуальні проблеми правового регулювання організації та здійснення митної діяльності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 27 лист. 2009 р.) – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – С. 25–26.*
11. Калініченко А. І. Окремі питання застосування митного законодавства (щодо захисту прав інтелектуальної власності) / А. І. Калініченко // *Правове забезпечення становлення економіки інноваційного типу в Україні : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 груд. 2009 р.) / редкол.: Ю. П. Битяк, С. М. Прилипко, Ю. Є. Атаманова, Д. В. Задахайло. – Х. : ФІНН, 2011. – С. 72–75.*
12. Калініченко А. І. Сучасний стан митного законодавства України та основні тенденції його систематизації / А. І. Калініченко // *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та сьогодення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 29-30 верес. 2011 р.) : у 2-х ч. – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2011. – Ч. 2. – С. 51–52.*
13. Калініченко А. І. Сприяння захисту прав інтелектуальної власності за оновленим митним законодавством України / А. І. Калініченко // *Роль і значення інтелектуальної власності в інноваційному розвитку економіки : зб. наук. статей по матеріалам доп. на V Міжнародній наук.-практ. конф. – К., Ін-т інтелектуальної власності Нац. ун-ту «Одеська юридична академія» в м. Києві, 2013. – С. 358–363.*
14. Калініченко А. І. Шлях адаптації митного законодавства України до законодавства Європейського Союзу / А. І. Калініченко // *Актуальні напрями правового забезпечення інноваційної та інвестиційної політики в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 лист. 2014 р.) / редкол.: С. М. Прилипко, Ю. Є. Атаманова, С. В. Глібко, К. В. Єфремова; Нац. акад. прав. наук України; НДІ прав. забезпечення інновац. розвитку НАПрН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2014. – С. 139–142.*

АНОТАЦІЯ

Калініченко А. І. Систематизація митного законодавства: сутність та форми. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2015.

Дисертацію присвячено комплексному науковому аналізу теоретичних та практичних питань систематизації митного законодавства. У ній узагальнено знання щодо розвитку митного законодавства України як предмета систематизації, встановлено його структуру на сучасному етапі розвитку та виявлено основні недоліки національного митного законодавства, які знижують ефективність правового регулювання митних відносин. У роботі розглянуто історичний досвід систематизації національного митного законодавства та встановлено результати цієї діяльності. З урахуванням зарубіжного досвіду та дослідження процесу адаптації національного митного законодавства до світових стандартів визначено найбільш ефективні форми систематизації митного законодавства України. Наведено пропозиції щодо вдосконалення процесу систематизації національного митного законодавства.

Ключові слова: митне право, митне законодавство, систематизація митного законодавства, інкорпорація митного законодавства, кодифікація митного законодавства, консолідація митного законодавства, адаптація митного законодавства.

АННОТАЦИЯ

Калиниченко А. И. Систематизация таможенного законодательства: сущность и формы. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2015.

Диссертация посвящена комплексному научному анализу теоретических и практических вопросов систематизации таможенного законодательства. В работе обобщены знания по развитию таможенного законодательства Украины как предмета систематизации, определена его структура на современном этапе развития. Установлено, что современное состояние таможенного законодательства характеризуется множественностью субъектов, уполномоченных издавать нормативно-правовые акты в данной сфере, – это и Верховная Рада Украины, Кабинет Министров Украины, Министерство финансов Украины и другие центральные органы исполнительной власти. Именно поэтому в системе таможенного законодательства задействованы нормативные акты различной юридической силы.

На основании проведенного исследования утверждается, что таможенному законодательству присуща иерархическая системность. Такое структурирование, по мнению автора, позволит определить место и значение каждого из элементов правового регулирования таможенного дела в Украине, что приобретает особое значение в условиях регулирования данной сферы общественных отношений нормативными актами ликвидированных на сегодняшний день государственных органов.

Выявлены основные недостатки национального таможенного законодательства, которые затрудняют процесс эффективного правового регулирования таможенных отношений.

Рассматривается взаимосвязь таможенного законодательства и таможенного права. Особое внимание уделено исследованию этапов формирования и развития таможенного законодательства независимой Украины, дана характеристика действующему Таможенному кодексу Украины и его предыдущим редакциям.

В работе исследован исторический опыт систематизации национального таможенного законодательства и рассмотрены результаты этой деятельности. С учетом зарубежного опыта и исследования процесса адаптации национального таможенного законодательства к мировым стандартам определены наиболее приемлемые формы систематизации таможенного законодательства Украины. Внесены предложения по совершенствованию процесса систематизации национального таможенного законодательства.

Отмечается, что систематизация законодательства направлена на совершенствование нормативного материала во всех отраслях права, в том числе и таможенного, и обеспечение его стабильности. Этот процесс необходимо осуществлять непрерывно, комплексно, поэтапно и всесторонне, чтобы привести систему таможенного законодательства в состояние, которое будет способствовать лучшему развитию таможенных правоотношений. Выделяется широкий спектр задач, который поможет решить систематизация таможенного законодательства. В свою очередь, многообразие научных взглядов на процесс систематизации дает возможность выбрать для систематизации таможенного законодательства те формы, с помощью которых процедура систематизации будет проведена наиболее качественно.

На основании проведенного анализа внутривидовых изменений всех трех редакций Таможенного кодекса Украины предлагается при проведении следующей кодификации таможенного законодательства Украины или внесении изменений в действующий Таможенный кодекс Украины осуществить группировку разделов в рамках Общей и Особенной частей.

Отдельно отмечено, что кодификация таможенного законодательства не может быть всеобъемлющей. Необходимы нормативно-правовые акты, способные оперативно реагировать на изменения и решать неотложные вопросы управления таможенным делом.

Ключевые слова: таможенное право, таможенное законодательство, систематизация таможенного законодательства, инкорпорация таможенного законодательства, кодификация таможенного законодательства, консолидация таможенного законодательства, адаптация таможенного законодательства.

SUMMARY

Kalinichenko A. I. Systematization of customs legislation: essence and forms. – Manuscript copyright.

Thesis for a scientific degree of Candidate of Science (Law), specialty 12.00.07 – administrative law and process; financial law; informational law. – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2015.

The dissertation is devoted to the complex scientific analyze of theoretical and practical issues of customs legislation systematization. The author summarized knowledge on developing customs legislation of Ukraine as the subject of systematization. It was established its structure at the present stage of development and outlined the main disadvantages of domestic customs legislation that complicate the process of effective legal regulation of customs relations. The dissertation examined historical experience of customs legislation systematization and fixed the results of such research. It was defined the most relevant forms of systematization of customs legislation of Ukraine considered the foreign experience and researches of the process of adaptation of national customs legislation to the world standards. The author make proposals concerning with the customs legislation systematization process improvement.

Keywords: customs law, customs legislation, systematization of customs legislation, incorporation of customs legislation, codification of the customs legislation, consolidation of customs legislation, adaptation of customs legislation.

Відповідальний за випуск
канд. юрид. наук, доцент Шульга М. Г.

Підп. до друку __.__.2015. Формат 60x90 1/16.
Папір офсетний. Віддрук. на різнографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 пр. Зам. №_____

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, Харків, вул. Пушкінська, 77